

БЛАГОДIЙНИЦЯ САМПСОНIЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ МIСТА ПОЛТАВИ МАРIЯ КОСТЯНТИНIВНА ПРОХОРОВА: IСТОРIOГРАФIЧНИЙ ОГЛЯД

У статтi здiйснено аналіз iсторioграфiчної бази щодо постатi Марії Костянтинiвни Прохорової – благодiйниці кiнця ХІХ – початку ХХ ст., життя якої впродовж 19 рокiв було тiсно пов'язане з Полтавою.

Ключові слова: церква, благодiйність, сестринське братство, iсторioграфiя.

Тривалий час iмена полтавських жiнок-благодiйниць – княгинь, дворянок, поміщиць, купчих – були несправедливо забутi через непролетарське походження. Їхнiй приклад може i нинi слугувати справi соцiального й духовного вiдродження української нацiї.

Благодiйниками Сампсонiївської церкви м. Полтави були рiзні люди. Серед них помітне місце займає почесна громадянка мiста Марія Костянтинiвна Прохорова, котра присвятила своє життя служiнню нужденним i хворим. На жаль, постать вiдомої колись спiвгромадянки сьогоднi полтавцям практично не вiдоме, за винятком невеликої когорти краєзнавцiв. Тож метою даної статтi є аналіз наявної iсторioграфiчної бази щодо висвітлення благодiйного внеску М.К. Прохорової на теренах Полтави та її околиць.

Вiдавна християни пiклувалися про немiчних, самотнiх, бiднякiв, сирiт, не спроможних проiснувати без сторонньої пiдтримки. Ними опiкувалися церковно-громадські благодiйні установи. Зокрема, iснували товариства жiнок, так звані «сестрички», чи сестринські братства, які вбачали своє покликання у тому, щоб допомагати ближнім. Доказом цього була багаторiчна дiяльність (з 1897 до 1917 рр.) Сестринського братства в iм'я iкони Божої Матері «Троеручицi» при Сампсонiївській церкві м. Полтави, яке протягом п'яти рокiв очолювала Марія Костянтинiвна Прохорова.

М.К. Прохорова народилася в Москві 24 лютого 1840 р. у сiм'ї вiдомого промисловця. Прохоровим належала Трьохгорна мануфактура – одне з найстарiших текстильних пiдприємств Росiйської iмперії. Спiввласником великого капiталу був Костянтин Васильович Прохоров – батько майбутньої

благодійниці [1, с.160-161]. Становище батька – мануфактур-радника – визначало Марії Прохоровій заміжжя з багатою особою. Але вона ще в юності дала обітницю не брати шлюбу, присвятити себе добродійності, служінню нужденним.

Останні 19 років свого життя подвижниця мешкала в Полтаві (з 1884 до 1903 рр.). Чому вона прибула саме до Полтави, пояснити складно. Висуваємо кілька припущень. Можливо, Марія Костянтинівна шукала більш спокійне місце для проживання. Не виключаємо того, що жінка хотіла відвідати історичні місця. До того ж у Полтаві могли бути знайомі її батька. Спочатку подвижниця жила в центрі міста. Але, побувавши на полі Полтавської битви, вирішила оселитися там. Вона бачила, що до Братської могили російських воїнів та Сампсоніївської церкви приходило багато людей. Чимало з них бідували. Саме тут М.К. Прохорова розгорнула благодійну діяльність. На власні кошти (від батька вона успадкувала солідний капітал) вона придбала поблизу церкви та Братської могили ділянку землі й організувала на ній «Сампсониевскую странноприимницу» (преподобний Сампсоній – римський лікар, на честь якого назвали церкву; він влаштовував безкоштовні притулки, в яких лікував хворих. Полтавська битва відбулась у день пам'яті цього преподобного).

З архівних даних вдалося встановити, що спочатку М.К. Прохорова брала активну участь у відкритті сестринського братства при Сампсоніївській церкві. У 1895 р. під її безпосереднім керівництвом полтавські жінки зібрали кошти на оздоблення ікони Божої Матері «Троєручиці». Частина з них пожертвувала і М.К. Прохорова. 23 липня 1895 р. ікону урочисто перенесли з Полтави до Сампсоніївської церкви, що розташовувалася на відстані 5 кілометрів від міста.

У березні 1897 р. на ім'я місцевого владика Іларіона надійшло прохання від сотні вірянок Полтави, зокрема М.К. Прохорової, про відкриття сестринського братства. У зверненні підкреслювалося, що жінки прагнуть: «...напитать алчущего, напоить жаждущего, послужить больному, особенно же приютить, успокоить странника, бедного и неимущего в подражание Сампсонию Странноприимцу, покровителю бранного Полтавского поля» [2, с. 435]. 1 квітня 1897 р. при Сампсоніївській церкві відбулось урочисте відкриття сестринського братства в ім'я ікони Божої Матері «Троєручиці». У братстві тоді налічувалося 45

жінок, які обрали раду з 9 осіб і розподілили між собою обов'язки. М.К. Прохорова ввійшла до складу ради братства. Від імені Полтавської єпархії владика Іларіон подарував жінкам невелику бібліотеку, а також синодики, в які були занесені імена всіх засновниць братства [3, с. 443-444].

У 1898 р. М.К.Прохорова очолила сестринське братство. Того ж року на власні кошти вона купила земельну ділянку в селі Яківці на так званій Шведській могилі, де була влаштована «Сампсониевская странноприимница» («Сестричний приют для призрения во имя Христова немощных и престарелых лиц женского пола, православного исповедания, беспомощных и бесприютных, ... неспособных к физическому труду»). Цю земельну ділянку благодійниця подарувала братству як «безмездный дар на святое дело» [4, с. 1858]. За власні кошти вона закупила матеріали, найняла майстрів і організувала будівництво. До речі, то була перша споруда, зведена на полі Полтавської битви. Саме з неї почалася забудова цієї місцини.

Братство та його покровителька М.К. Прохорова створили притулок для убогих самотніх жінок. Спочатку, у 1898 р., у притулку проживало 8 таких жінок, а в 1899 р. їх чисельність зросла до 25. Усі турботи про одяг, харчування, обігрів, освітлення взяли на себе братство і, звісно, Марія Костянтинівна. Водночас у Сампсоніївському будинку для прочан мандрівники чи богомольці могли безкоштовно отримати теплий притулок та їжу. Тисячі християн з усіх куточків Російської імперії та Європи щорічно відвідували історичне місце Полтавської битви. Благодійна діяльність сестринського братства при Сампсоніївській церкві з кожним роком привертала увагу та симпатії людей. У 1900 р. до складу братства вже входило понад 250 чоловік, які допомагали йому матеріально та морально [5, с. 1819]. Але при цьому більша частина допомоги надходила від Марії Костянтинівни. У 1901 р. їй вдалося розширити будинок притулку, добудувавши ще три кімнати.

М.К. Прохорова також пожертвувала частину власної земельної ділянки для будівництва трикласної Олександро-Миколаївської церковно-вчительської школи, відкритої в жовтні 1899 р. Сестринське братство загалом та

М.К. Прохорова зокрема утримували учнів-сиріт Сампсоніївської церковнопарафіяльної школи Злобіна та Реп'ятенка, забезпечивши їх житлом, їжею та одягом. Іншим учням школи братство безкоштовно видавало білизну та взуття. Анатолій Сермановський, який закінчив цю школу, за кошти братства навчався у Києво-Подільському духовному училищі. Братство на чолі з М.К. Прохоровою допомагало хоронити померлих бідняків, надавало гроші убогим родинам. У 1902 р. братство взяло на виховання чотирьох малолітніх хлопчиків-сиріт. Для Сампсоніївської церкви братство пожертвувало цінне панікадило, підсвічники, килими тощо.

Добрі безкорисливі справи М.К. Прохорової поширювались і на полтавські сім'ї. Найбіднішим родинам міста та навколишніх сіл і хуторів щедра благодійниця та сестринське братство щорічно на Різдво і Великдень видавали грошову допомогу та подарунки.

Значні пожертви внесла М.К. Прохорова на спорудження пам'ятника на Братській могилі російських воїнів. Щороку до дня Полтавської битви братство влаштовувало для прибулих скромну трапезу. Так, 26-27 червня 1897 р. був підготовлений безкоштовний обід для 200 бідняків та прибулих паломників [6, с. 746]. У 1909 р. у зв'язку з 200-річчям Полтавської битви на полі відомої баталії вперше побувала шведська делегація. І представниці сестринського братства, пам'ятаючи благодійність М.К. Прохорової (померла у 1903 р.), допомагали забезпечувати прибулих житлом і харчуванням, проводили ознайомлення з довколишньою місцевістю.

Принагідно слід згадати, що донині даних про М.К. Прохорову мало. Серед місцевих дослідників першу розвідку про благодійницю підготував полтавський священик Григорій Гамалея в 1903 р. Це був некролог у зв'язку з кончиною великої подвижниці та її похованням на так званій Шведській могилі [7]. Відомий полтавський історик, краєзнавець, перший директор музею Полтавської битви І.Ф. Павловський у своїх працях початку ХХ ст. багато уваги приділив полтавським жінкам-благодійницям [8]. Але добродійна діяльність Марії Прохорової ним не розглядалася.

Благодійні вчинки полтавців досліджували сучасні історики-краєзнавці та літератори [21]. Але дані про М.К. Прохорову у цих розвідках відсутні. У 1991 р. працівник Державного архіву Полтавської області З.П. Яненко опублікувала у місцевій періодиці низку статей про полтавських благодійниць. Одна з них була присвячена М.К. Прохоровій, в якій справедливо вказано, що в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. подвижниця зробила великий внесок у допомогу бідним родинам і підтримку самотніх жінок у Сестринському благодійному братстві при Сампсоніївській церкві м. Полтави [9].

У 2003 р. з нагоди 100-річчя від дня смерті Марії Костянтинівни вийшла розвідка полтавського краєзнавця Ю.М. Гужви [10]. Цей же автор підготував невелику оглядову статтю про М.К. Прохорову, яка була розміщена у 12 томі видання «Полтавіка. Полтавська енциклопедія» (2009 р.) [11]. Привертає увагу той факт, що дослідник дає посилання на кілька джерел (часопис «Полтавские епархиальные ведомости»), які містять певну інформацію про благодійницю.

У 2012 р. спільними зусиллями авторки даної статті та ієромонаха Афанасія (Бедний) була підготовлена та опублікована розвідка, присвячена не лише подвижництву М.К. Прохорової, але й походженню її відомої родини [12].

Напевно, доля М.К. Прохорової донині не відома і її сучасним родичам у Російській Федерації. На жаль, ті з нащадків Прохорових, які активно досліджували свій родовід – Наталія Михайлівна Мушанова-Лінд (Прохорова) та Віра Іванівна Прохорова (Коншина), кілька років тому померли.

Авторці даної статті вдалося з'ясувати, що в 1992 р. у Москві був створений музей підприємців, благодійників і меценатів, де зберігаються матеріали про благодійну діяльність родини Прохорових. Але кількаразові контакти авторки з вищезгаданою установою, зокрема директором музею Оленою Іванівною Калмиковою, засвідчують, що в музеї жодної згадки про перебування М.К. Прохорової в Полтаві та її благодійні справи в цьому місті, а також факт захоронення на Шведській могилі немає.

Донині про Марію Костянтинівну Прохорову не написана жодна монографія, є лише окремі згадки про неї. Навіть у працях сучасних російських дослідників

відомої династії підприємців-текстильників Прохорових вказані лише імена батьків благодійниці, дата та місце її народження. Але у цих працях відсутні дата смерті і місце поховання М.К. Прохорової.

У 1996 р. у Москві у серії «Підприємці Росії» була видана книга, присвячена історії Трьохгорної мануфактури та торгово-промислової діяльності сім'ї Прохорових, в основу якої були покладені матеріали, зібрані ще на початку ХХ ст. укладачем П.М. Терентьєвим [13], однак у ній немає жодних даних про Марію Костянтинівну, яка була донькою одного із власників цього відомого в Російській імперії та за її межами підприємства.

У грудні 1999 р. у Москві з нагоди 200-річчя заснування Трьохгорної мануфактури проходила науково-практична конференція «Прохорівські читання». Одним з ініціаторів проведення цього зібрання була історіограф родини Прохорових Н.М. Мушанова-Лінд (Прохорова) – фаховий історик, старший науковий співробітник Державного історичного музею Москви. Під час виступу вона акцентувала на тому, що потрібно не лише реабілітувати славні імена підприємців-благодійників, але й прагнути того, щоб підняти ці імена на належну висоту, щоб результати їх діяльності стали відомими нашим сучасникам [14].

До матеріалів вищезгаданої науково-практичної конференції ввійшла доповідь провідного спеціаліста Головного архіву Москви Н.О. Філаткіної на тему «Родинні зв'язки Прохорових» [15]. У даній розвідці нами виявлено кілька цікавих фактів з історії цієї родини. Проте деякі дані потребують подальшого вивчення та уточнення. Так, на думку Н.О. Філаткіної, Марія та її рідний брат Костянтин Прохоров поховані біля тітки – рідної сестри матері – у некрополі Олексіївського монастиря Москви (тітка під ім'ям Антонії була ігуменею цієї обителі). Якщо дата смерті Костянтина Костянтиновича Прохорова і місце його поховання відомі (вони зазначені на Інтернет-сайті «Всеросійське генеалогічне древо» [16], то дату смерті М.К. Прохорової Н.О. Філаткіна чомусь не назвала. Ми впевнені в тому, що якби Марія Костянтинівна була похована в Москві, то її могила була б поруч із могилою тітки та брата, до того ж був би відомий рік її смерті. Тому це змушує нас сумніватися в об'єктивності висновку щодо могили

М.К. Прохорової на Олексіївському цвинтарі у Москві. Встановити контакти з Н.О. Філаткіною авторці не вдалося, оскільки вона кілька років тому змінила місце роботи.

У 2003 р. нащадок династії Прохорових Н.М. Мушанова-Лінд (Прохорова), яка все життя досліджувала свій родовід, опублікувала розвідку про сімейний альбом [17]. Проте у ньому відсутні дані про М.К. Прохорову та її портрет чи фото. Прикметно, що у цій публікації зазначається: нащадки династії Прохорових за радянської влади залишились у Росії, всупереч репресіям і гонінням, вижили і розділили зі своїм народом його долю.

В Інтернет-ресурсі нами віднайдений повний родовід Прохорових (поколінний розпис), підготовлений російськими дослідниками, в якому є лише згадка про М.К. Прохорову, проте дата смерті благодійниці та місце її поховання не вказані, лише стоїть знак питання [18]. Немає жодної інформації про М.К. Прохорову і на інших Інтернет-сайтах, присвячених відомій сім'ї підприємців [19].

На сайті «Російське генеалогічне древо» ми виявили дані про роки життя батьків, братів і сестер М.К. Прохорової. Щодо неї самої, то вказаний рік народження (1840), далі слідує короткий запис «жила в Полтаве». Рік та місце смерті М.К. Прохорової не вказані [20]. Це єдине джерело, віднайдене нами, де зазначений факт, що М.К. Прохорова мешкала в Полтаві.

Російським дослідником П.А. Примаченком у 1993 р. видана монографія, присвячена відомим підприємцям колишньої Російської імперії. У монографії є розділ «Неповторна династія» про родину Прохорових [21], де зібрана значна інформація та фотографії її представників, проте даних про М.К. Прохорову там немає. Кілька років тому П.А. Примаченко підготував працю про династію Прохорових, однак за браком коштів видати її поки не спромігся. Проте дослідник розмістив в Інтернет-мережі на сайті журналу «Самиздат» матеріали монографії. У ній використані архівні матеріали, а також спогади Наталії Михайлівни Лінд-Мушанової (Прохорової). Розвідка містить багато фотографій із сімейного архіву Прохорових, які раніше не друкувалися. У розділі «Из рода Прохоровых» хоча і

зібрана інформація про нащадків знаних підприємців, однак про Марію Прохорову даних немає, як опублікований і її портрет [22]. Авторці вдалося налагодити контакти із П.А. Примаченком, який акцентує на тому, що серед Прохорових було немало відомих людей.

Отже, немало корисних справ на духовній ниві Полтавщини зробила Марія Костянтинівна Прохорова, тим самим врятувавши від смерті, хвороб та злигоднів сотні людей. На жаль, її благодійницька діяльність була перервана хворобою (5 липня 1903 р. на 63 році життя вона померла від запалення легенів). За бажанням Марії Костянтинівни подвижницю поховали на цвинтарі, влаштованому неподалік Сампсоніївської церкви, де покоїлись померлі жінки із сестринського притулку. Нині потребує реставрації могильний камінь на місці поховання Марії Костянтинівни, який зберігся донині.

Вважаємо, що постать полтавської благодійниці М.К. Прохорової потребує уваги сучасних дослідників, яким небайдуже збереження високої духовності українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большая советская энциклопедия (В 30 томах). Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – Т. 24. – М.: Советская энциклопедия, 1975. – С. 160-161.
2. Торжество открытия Сестричного братства во имя Божией Матери «Троеруичцы» при Сампсониевском храме, что у так называемой Шведской могилы / Полтавские епархиальные ведомости. – 1897. – № 12-13. – Часть неофициальная. – С. 435.
3. Там само. – С. 443-444.
4. Тарасевич П. Сестричное братство во имя Богоматери, именуемой «Троеручица» при Сампсониевском храме... / П. Тарасевич / П. Тарасевич // Полтавские епархиальные ведомости. – 1901. – № 29. – Часть неофициальная – С. 1858.
5. П.Г. В. Братский праздник Сестричного братства во имя Богомаетри, именуемой «Троеручица» / П.Г. В. // Полтавские епархиальные ведомости. – 1901. – Часть неофициальная. – № 28. – С. 1819.
6. И. 26-27 июня 1897 г. У Шведской Могилы под Полтавой» / И. // Полтавские епархиальные ведомости. – 1897. – № 20-21. – Часть официальная. – С.746.
7. Гамалея Г. Мария Константиновна Прохорова (некролог) / Г. Гамалея // Полтавские епархиальные ведомости. – 1903. – № 24. – Часть неофициальная. – С. 1042-1051.
8. Павловский И.Ф. Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1914.– 518 с.; Павловский И.Ф. К

- истории Полтавской епархии. Исторические и бытовые очерки, заметки и переписка / И.Ф. Павловский. – Полтава: Издание Полтавской архивной комиссии. – 1916. – 182 с.
9. Яненко З. Жінки Полтавщини. М.К. Прохорова – почесна громадянка, добродійниця / З. Яненко // Зоря Полтавщини. – 1991. – № 57. – 23 березня.
10. Гужва Ю. Так нащадки віддячили за благодійність / Ю. Гужва // Полтавський вісник. – 2003. – № 24. – 13 черв. – С. 6.
11. Гужва Ю.М. Марія Костянтинівна Прохорова / Ю.М. Гужва // Полтавіка. Полтавська енциклопедія у 12 томах. – Том 12: Релігія і церква / Гол. ред. О.А. Білоусько. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – С. 549.
12. Онипко Т.В., иеромонах Афанасий (Бедный) «Облегчить страдания ближних – цель моей жизни» / Т.В. Онипко Т.В., иеромонах Афанасий (Бедный) // Відомості Полтавської епархії. – 2012. – № 2 (123). – С. 9-11.
13. Прохоровы: Материалы к истории Прохоровской трехгорной мануфактуры и торгово-промышленной деятельности семьи Прохоровых. 1799-1915 гг.: Серия «Предприниматели России» / Сост. П.Н. Терентьев. – М. : ТЕРРА, 1996 г. – 272 с.
14. Прохорова Н.М. История взаимоотношений владельцев Прохоровской трехгорной мануфактуры с ее рабочими и служащими / Н.М. Линд (Прохорова) // Прохоровские чтения, посвященные 200-летию Прохоровской Трехгорной мануфактуры, Москва, 9-10 декабря 1999 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: trekhgorich.livejournal.com/17650.html](http://www.trekhgorich.livejournal.com/17650.html).
15. Филаткина Н.А. Родственные связи Прохоровых / Н.А. Филаткина // Прохоровские чтения, посвященные 200-летию Прохоровской Трехгорной мануфактуры, Москва, 9-10 декабря 1999 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: trekhgorich.livejournal.com/17650.html](http://www.trekhgorich.livejournal.com/17650.html).
16. Прохоровы – Российское Генеалогическое Древо[Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: r-g-d.org/P/prohorov.htm](http://www.r-g-d.org/P/prohorov.htm).
17. Линд-Прохорова Н.М. Семейный альбом промышленников Прохоровых /Н.М. Линд-Прохорова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: feb web.ru/feb/rosarc/rac/rac-591.htm](http://www.febweb.ru/feb/rosarc/rac/rac-591.htm).
18. Полная родословная Прохоровых [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: trekhgorich.livejournal.com/44298.html](http://www.trekhgorich.livejournal.com/44298.html).
19. Прохоровы купцы / История русских родов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http: www.russianfamily.ru/p/prokhorovi.html](http://www.russianfamily.ru/p/prokhorovi.html); Прохоровы. Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http: www. ru.wikipedia.org/wiki/Прохоровы/](http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Прохоровы/).
20. Прохоровы – Российское Генеалогическое Древо[Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: r-g-d.org/P/prohorov.htm](http://www.r-g-d.org/P/prohorov.htm).
21. Примаченко П.А. Неповторимая династия: В кн.: Русский торгово-промышленный мир / П.А. Примаченко. – М.: Планета, 1993. – 336 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:samlib.ru/p/primachenko_p_a/rysskitorgovo-promushlenimir.shtml.
22. Примаченко П.А. Прохоровы / П.А. Примаченко. Журнал «Самиздат» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. http: samlib.ru/p/primachenko_p_a](http://www.samlib.ru/p/primachenko_p_a).